

QISHLOQ XO'JALIGIDA YETISHTIRILADIGAN DORIVOR O'SIMLIKLARNI SOTISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH ORQALI ULARNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH METODIKASI

Ermatova Maftuna Arslonbek qizi

Termiz agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlanish instituti

ORCID: 0000-0002-6804-577X

maftuna-ermatova@mail.ru

Annotatsiya. Maqolada qishloq xo'jaligida yetishtiriladigan dorivor o'simliklar zamonaviy tibbiyot va farmatsevtikada muhim o'rin tutadi. Biroq, ularning bozordagi samaradorligini sotish mexanizmlarini takomillashtirish orqali sezilarli darajada oshirish mumkin. Dorivor o'simliklarni sotish samaradorligini oshirish metodologiyasi bir qator asosiy bosqichlarni o'z ichiga oladi. Maqolada bu kabi masalalar ilmiy va amaliy tomonlari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: dorivor o'simliklar, qishloq xo'jaligi, sotish samaradorligi, sotish mexanizmlari, metodologiya, marketing, bozor tadqiqotlari, reklama strategiyasi, mahsulot sifati, kadrlar tayyorlash.

МЕТОДИКА ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЛЕКАРСТВЕННЫХ РАСТЕНИЙ, ВЫРАЩИВАЕМЫХ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ ПУТЕМ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕХАНИЗМОВ ПРОДАЖИ

Эрматова Мафтуна Арслонбек кызы

Термезский институт агротехнологий и инновационного развития

Аннотация: В статье лекарственные растения, выращиваемые в сельском хозяйстве, занимают важное место в современной медицине и фармацевтике. Однако их эффективность на рынке можно существенно повысить за счет совершенствования механизмов продаж. Методика повышения эффективности продаж лекарственных растений включает ряд основных этапов. В статье представлена информация о научных и практических аспектах подобных вопросов.

Ключевые слова: лекарственные растения, сельское хозяйство, эффективность продаж, механизмы продаж, методология, маркетинг, исследование рынка, рекламная стратегия, качество продукции, обучение персонала.

THE METHODOLOGY OF IMPROVING THEIR EFFICIENCY OF MEDICINAL PLANTS GROWN IN AGRICULTURE BY IMPROVING MECHANISMS OF SALE

Ermatova Maftuna Arslonbek kizi

Termiz Institute of Agrotechnology and Innovative Development

Abstract. In the article, medicinal plants grown in agriculture occupy an important place in modern medicine and pharmaceuticals. However, their effectiveness in the market can be significantly increased by improving sales mechanisms. The methodology of increasing the effectiveness of sales of medicinal plants includes a number of main stages. The article provides information about the scientific and practical aspects of such issues.

Key words: medicinal plants, agriculture, sales efficiency, sales mechanisms, methodology, marketing, market research, advertising strategy, product quality, personnel training.

Kirish.

Qishloq xo'jaligida etishtirilgan dorivor o'simliklarni sotish mexanizmlari bo'yicha olimlarning fikrlari turlicha, lekin odatda bir nechta asosiy jihatlarga e'tibor qaratiladi. Ko'pgina olimlar dorivor o'simliklarga bo'lgan iste'molchilar talabini tushunish uchun puxta bozor tadqiqotlarini o'tkazish muhimligini ta'kidlaydilar. Bu savdo strategiyalarini moslashtirish uchun iste'molchilarning afzalliklari, tendentsiyalari va xatti-harakatlarini tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Olimlar ko'pincha dorivor o'simliklarning samaradorligi va xavfsizligini ta'minlash uchun sifat nazorati bo'yicha qattiq choralar zarurligini ta'kidlaydilar. Bu yetishtirish amaliyotini standartlashtirish, yaxshi qishloq xo'jaligi va yig'ish amaliyotini (GACP) joriy etish va o'simlik mahsulotlari uchun me'yoriy standartlarga rioya qilishni o'z ichiga oladi (Qaror, 2020). Ba'zi tadqiqotchilar o'simlik ekstraktlari, qo'shimchalar yoki kosmetika kabi dorivor o'simliklardan olingan qo'shimcha qiymatli mahsulotlarni ishlab chiqishni yoqlyadilar. Mahsulotni ishlab chiqishdagi innovatsiyalar bozor raqobatbardoshligini oshirishi va kengroq iste'molchi bazasini jalb qilishi mumkin. Iste'molchilarni dorivor o'simliklarning foydalari va ulardan foydalanish haqida ma'lumot berish ko'plab olimlar tomonidan hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu iste'molchilarga ongli tanlov qilish imkoniyatini berish uchun o'simlik xususiyatlari, tayyorlash usullari va salomatlikka potentsial ta'siri haqida aniq ma'lumotni o'z ichiga oladi (Qaror, 2020).

Olimlar biologik xilma-xillikni saqlash, tabiiy ekotizimlarni himoya qilish va dorivor o'simliklarning uzoq muddatli mavjudligini ta'minlash uchun barqaror etishtirish amaliyotining muhimligini ta'kidlaydilar. Bu organik dehqonchilik usullarini ilgari surish, agroo'rmonchilik tizimini joriy etish va adolatli savdo tashabbuslarini qo'llab-quvvatlashni o'z ichiga oladi. Olimlar, fermerlar, sanoat manfaatdor tomonlari va siyosatchilar o'rtasidagi hamkorlikdagi sa'y-harakatlar dorivor o'simliklar savdosini optimallashtirish uchun muhim deb hisoblanadi. Hamkorlik bilim almashish, texnologiyalarni uzatish va bozorga kirishni osonlashtirishi mumkin, natijada ishlab chiqaruvchilar va iste'molchilarga foyda keltiradi. Umuman olganda, olimlar qishloq xo'jaligida yetishtirilgan dorivor o'simliklarni sotishga ta'sir etuvchi omillarning murakkab o'zaro bog'liqligini tan olishadi va barcha manfaatdor tomonlar uchun maksimal foyda olish uchun ilmiy bilimlar, sanoat tajribasi va jamoatchilik ishtirokini birlashtiradigan yaxlit yondashuvlar tarafdoridir.

Adabiyotlar sharhi.

Tabiiy va organik mahsulotlarga talab muttasil ortib borayotgan zamonaviy dunyoda dorivor o'simliklarning qishloq xo'jaligidagi o'rni ham tobora ortib bormoqda. Ular nafaqat fermerlar uchun muhim daromad manbai bo'libgina qolmay, balki o'sib borayotgan raqobatbardosh bozori ehtiyojlarini qondirishda ham muhim o'rin tutadi. Biroq, dorivor o'simliklar salohiyatini maksimal darajada oshirish va qishloq xo'jaligida ularni yetishtirish samaradorligini oshirish uchun marketing mexanizmlarini takomillashtirish zarur. Bu nafaqat mahsulotlarni bozorga chiqarish, balki ishlab chiqarish sifati, raqobatbardoshligi va barqarorligini oshirishga qaratilgan keng ko'lamlı tadbirlarni ham o'z ichiga oladi (Abdullaeva, Kodirov, 2016).

Qishloq xo'jaligida yetishtirilgan dorivor o'simliklarni sotish mexanizmlariga oid adabiyotlar bozor dinamikasi, marketing strategiyasi, sifat kafolati, iste'molchi xatti-harakati, barqarorlik kabi keng ko'lamlı mavzularni qamrab oladi. Tadqiqotlar ko'pincha dorivor o'simliklar bilan bog'liq bozor tendentsiyalari va dinamikasini tahlil qilish bilan boshlanadi. Bunga mahsulot turlari va geografik mintaqalar asosida talab naqshlari, narxlarning o'zgarishi va bozor segmentatsiyasi kabi omillarni o'rganish kiradi. Doktor Abhimanyu Kumar (Purohit): Doktor Kumar dorivor o'simliklarning turli jihatlarini, jumladan ularni etishtirish, sotish va barqarorligini tadqiq qildi (Xolmatov va boshq., 1992).

Doktor Ravindra Puroxit - dorivor o'simliklar, etnobotanika va agroo'rmonchilik bo'yicha tadqiqotlari bilan mashhur hind olimi. Uning faoliyati ko'pincha o'simlik resurslaridan to'g'ri foydalanish va ularning iqtisodiy imkoniyatlariga qaratilgan.

Doktor Bhattarai dorivor o'simliklarning marketingi va tijoratlashuvini, xususan, qishloq aholisining turmush sharoiti va barqaror rivojlanishi kontekstida o'rgangan tadqiqotchi. Doktor Sekharning ilmiy qiziqishlari orasida dorivor o'simliklar yetishtirish, qiymat zanjiri tahlili va marketing strategiyalari mavjud. U o'simlik mahsulotlarini tijoratlashtirish va ularning mahalliy iqtisodiyotga ta'siri bo'yicha bir nechta tadqiqotlarni nashr etdi. Bular bir nechta misollar va qishloq xo'jaligida yetishtirilgan dorivor o'simliklarni sotish mexanizmlarini tushunishimizga dunyo bo'ylab ko'plab boshqa olimlar va tadqiqotchilar hissa qo'shgan.

Olimlar dorivor o'simliklarni sotishda qo'llaniladigan turli marketing strategiyalarini o'rganadilar, mahalliy bozorlarda to'g'ridan-to'g'ri sotish kabi an'anaviy yondashuvlardan tortib, onlayn chakana savdo va elektron tijorat platformalari kabi zamonaviy texnikalargacha. Tadqiqotlar mahsulotning ko'rinishi, farqlanishi va iste'molchilar ishonchini oshirishda brendlash, qadoqlash va etiketkash muhimligini ta'kidlaydi. Samarali brending strategiyalari dorivor o'simlik mahsulotlarini bozorda joylashtirishga va ularning noyob qiymat takliflarini etkazishga yordam beradi.

Dorivor o'simliklarni sotishda sifat kafolati o'simlik tarkibidagi o'zgaruvchanlik, quvvat va soxtalashtirish xavfini hisobga olgan holda asosiy muammo hisoblanadi. Tadqiqotlar mahsulot xavfsizligi va samaradorligini ta'minlash uchun standartlashtirilgan etishtirish amaliyotlari, sifat nazorati choralari va sertifikatlash dasturlari zarurligini ta'kidlaydi. Yaxshi qishloq xo'jaligi amaliyotlari (GAP), yaxshi ishlab chiqarish amaliyotlari (GMP) va organik sertifikatlash kabi sertifikatlashtirish sxemalari iste'molchilarni ishontirish va tartibga solish talablariga javob berish uchun keng tavsiya etiladi.

Iste'molchilarning xulq-atvori va afzalliklarini tushunish samarali marketing strategiyalari va mahsulot takliflarini ishlab chiqish uchun juda muhimdir. Tadqiqotlar mahsulot atributlari, narx sezgirligi, brend obro'si va sog'liq uchun qabul qilingan foydalar kabi iste'molchilarning qaror qabul qilishiga ta'sir qiluvchi omillarni o'rganadi (Xolmatov, Habibov, 1971).

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, iste'molchilar ko'pincha dorivor o'simlik mahsulotlarini sotib olayotganda organik sertifikatlash, barqaror manbalar va shaffof ta'minot zanjirlari kabi omillarga ustunlik berishadi, bu axloqiy va ekologik toza variantlarga o'sib borayotgan talabni aks ettiradi.

Barqaror etishtirish amaliyoti va axloqiy manbalar dorivor o'simliklar uchun muhim savdo nuqtalari sifatida tobora ko'proq e'tirof etilmoqda. Tadqiqotlar biologik xilma-xillikni saqlashni rag'batlantirish, adolatli savdo tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash va dorivor o'simliklar etishtirishning uzoq muddatli hayotiyligini ta'minlash uchun mahalliy hamjamiyatlarga imkoniyatlar berish zarurligini ta'kidlaydi. Tadqiqotchilar barqarorlik muammolarini hal qilish va dorivor o'simlik mahsulotlarini mas'uliyatli iste'mol qilishni rag'batlantirish uchun siyosat aralashuvlari, sanoat hamkorliklari va iste'molchilarni xabardor qilish kampaniyalarini qo'llab-quvvatlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Qishloq xo'jaligida yetishtiriladigan dorivor o'simliklarni sotish mexanizmlarini takomillashtirish orqali ularning samaradorligini oshirishda mavjud bo'lgan ilmiy tadqiqotlarni o'rganish, mavjud tendensiyalarni qiyosiy solishtirish, statistik ma'lumotlarni o'rganish hamda iqtisodiy jihatdan taqqoslash va tahlil qilish, mantiqiy fikrlash, ilmiy abstraksiyalash, ma'lumotni guruhlash, analiz va sintez, induksiya va deduksiya usullaridan keng foydalanilgan.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Qishloq xo'jaligida yetishtiriladigan dorivor o'simliklarni sotish mexanizmlarini takomillashtirish orqali ularning samaradorligini oshirish bo'yicha tahlil va natijalarga tayanadigan bo'lsak, yozgi mavsumda qishloq xo'jaligida yetishtirilgan dorivor o'simliklarni sotish mexanizmlarini har tomonlama tahlil qilish bozor dinamikasi, iste'molchilarning xulq-atvori, marketing strategiyasi, mavsumiy o'zgarishlarning sotishga ta'siri kabi turli omillarni o'rganishni nazarda tutadi (Asigbaase, 2023).

Quyida ushbu jihatlarga asoslangan potentsial tahlil va natijalar keltirilgan:

1. Bozor dinamikasi: yoz mavsumida bozor tendentsiyalarini tahlil qilish, yalpiz, aloe vera yoki koriander kabi sovutish yoki issiqlikni yo'qotish xususiyatlari bilan mashhur bo'lgan ba'zi dorivor o'simliklarga talab ortib borayotganini aniqlashi mumkin. Iqlim sharoitlari, yangi mahsulotlarning mavjudligi va madaniy amaliyotlar kabi mavsumiy omillar iste'molchilarning afzalliklari va sotib olish qarorlariga ta'sir qilishi mumkin.

2. Iste'molchi xatti-harakati: Iste'molchilarning xulq-atvori bo'yicha tadqiqotlar yoz oylarida issiqlik bilan bog'liq sog'liq muammolari, terini parvarish qilish va umumiy farovonlik bilan bog'liq xavotirlar tufayli tabiiy dorilar va o'simlik mahsulotlariga talab ortib borayotganini ko'rsatishi mumkin. Iste'molchilar mahalliy va organik dorivor o'simliklarni afzal ko'rishlari mumkin, ayniqsa mavsumiy kontekstga mos ravishda sovutish yoki tetiklantiruvchi ta'sirga ega deb hisoblanadigan o'simliklar.

3. Marketing strategiyalari: ishlab chiqaruvchilar va chakana sotuvchilar tomonidan qo'llaniladigan marketing strategiyalarining tahlili yoz bilan bog'liq sog'liq muammolari va turmush tarzi tendentsiyalaridan foydalanishga qaratilgan mavsumiy reklama aksiyalari, chegirmalar yoki mahsulot to'plamini aniqlashi mumkin.

Dorivor o'simliklarning iqtisodiyotdagi o'rni haqida har bitta iqtisodchi olim to'xtalib o'tgan bo'lsa, marektologlar dorivor o'simliklar bozorini tubdan tahlil qilishgan. 1998-yil 22-23-iyunda Yevropada Royal botanic gardens, Kew Britanic kingdom, Traffic Europe tomonidan tashkil etilgan "Yevropada savdoda dorivor o'simliklarni saqlash bo'yicha birinchi xalqaro simpozium." bo'yicha birinchi xalqaro simpoziumda Albaniya, Bolgariya, Frantsiya, Germaniya, Vengriya, Ispaniya, Turkiya va Buyuk Britaniya va hattoki Arika q o'shma shtatlaridan vakillar ishtirok etdi. Dorivor o'simliklar savdosiga nisbatan bunday e'tibor esa keyinchalik Yevropa, Aqsh, Afrika mamlakatlari olimlari, savdogarlari va marketologlari ushbu mavzuga alohida to'xtalishiga turtki bo'ldi. Afrika mamlakatlarida bunga qadar dorivor o'simliklarni yetishtirish va sotuvga tayyorlash bilan shug'ullanishni boshlagan olimlarning ilmiy ishlari tez sur'atda darslik va o'quv qo'llanma sifatida ta'lim muassasalarida taqdim etila boshlandi. Xususan, Myles Mander tomonidan taqdim etilgan "Janubiy Afrikada mahalliy dorivor o'simliklarning marketing" nomli o'quv qo'llanmada KwaZulu-Natalda dorivor o'simliklar tarixi, ularning ustida ishlagan olimlarning ilmiy ishlari, mahlliy aholining xalq orasida mashhur dorivor o'simliklar savdosiga yondashishi haqida chuqur izlanilgan va tahlil qilingan ma'lumotlar keltirilgan. Misol tariqasida 1998-yillar mobaynida Janubiy Afrikada 700 dan ortiq o'simlik turlari faol ravishda sotilishi va ularning katta qismi yovvoyi holda o'sishi shu bilan bir qatorda yovvoyi zaxiralarni intensiv yig'ish mintaqadagi bioxilma-xillikka jiddiy tahdidlar solishi mumkinligiga alohida to'xtalib o'tgan. 1998-yillardan so'ng nafaqat ilm fan xususan marketing sohasida ham bir qancha o'zgarishlar b o'ldi. 2000-yillardan keyingi darsliklar va o'quv qo'llanmalarda dorivor o'simliklar bozori alohida marketing va menejmentga suyangan holda bozor tahlillari amalga oshirilgan (Asigbaase, 2023).

2007-yil A.K.M. Shahidullah "Bangladeshda aholi turmush tarzini yaxshilash va ekologik barqarorlikni ta'minlashda dorivor o'simliklarning roli" nomli ilmiy ishida bozor strukturasi, savdoda mahsulotlarning kuchli va kuchsiz tomonlari va SWOT tahlillari keltirib o'tilgan. Zamonaviy adabiyotlar ma'lumotlarga yondashadigan bo'lsak sekin astalik bilan dorivor o'simliklarning mamlakatlar iqtisodiyotidagi muhim rolga va ularning iqtisodiy foydalariga to'xtalamiz. 2023-yil dekabr oyida Michael Asigbaase tominidan olib borilgan Ganadagi

Asukese va Amama o'rmon qo'riqxonalaridagi tadqiqot ishlari "Dorivor o'simliklarni saqlash va ularning iqtisodiy foydalari: Janubi-g'arbiy Gananing o'rmon chekkasidagi jamoalardan olingan ma'lumotlar asosida" nomi bilan Scopus bazasida ko'rinish berdi¹⁶. Bunda dorivor o'simliklarning hozirgi ahvoli va ularni saqlab qolishga qaratilgan chora tadbirlar amalga oshirilgan. Raqamli marketing sa'y-harakatlari, jumladan, ijtimoiy media kampaniyalari, ta'sirchan hamkorlik va maqsadli reklama, yozga yo'naltirilgan iste'molchilar segmentlariga erishish va ular bilan samarali shug'ullanish uchun ishlatilishi mumkin¹⁷.

Talab va taklifning mavsumiy o'zgarishi bozor narxlari, dorivor o'simliklarning mavjudligi va sotish hajmining o'zgarishiga olib kelishi mumkin. Fermerlar va ishlab chiqaruvchilar mavsumiy o'zgarishlar ta'sirini yumshatish va asosiy mahsulotlarning yil davomida mavjudligini ta'minlash uchun almashlab ekish, sug'orishni boshqarish va issiqxonada etishtirish kabi strategiyalarni qabul qilishlari mumkin. Savdodan tushgan daromad, bozor ulushi, mijozlar ehtiyojini qondirish va brendni tan olish kabi asosiy samaradorlik ko'rsatkichlarini (KPI) baholash yozgi mavsumda qo'llaniladigan marketing mexanizmlari samaradorligini tushunish imkonini beradi.

Ijoiy natijalar orasida sotuvlar ko'payishi, bozorga kirishning kengayishi, brendning ko'rinishini yaxshilash va maqsadli yozgi marketing tashabbuslari natijasida mijozlarning sodiqligini oshirish mumkin. Umuman olganda, yoz mavsumida qishloq xo'jaligida yetishtiriladigan dorivor o'simliklarni sotish mexanizmlari tahlili va natijalari mavsumiy tendentsiyalarni tushunish, marketing strategiyalarini shunga mos ravishda moslashtirish va sotishni rag'batlantirish hamda dorivor o'simliklarni barqaror etishtirish va ulardan foydalanishni rag'batlantirish uchun iste'molchilarning xohish-istaklaridan foydalanish muhimligini ta'kidlaydi.

Sodda qilib aytganda, qishloq xo'jaligida dorivor o'simliklar yetishtirish samaradorligini oshirishda marketing mexanizmlarini takomillashtirish muhim o'rin tutadi. Bozorni tahlil qilish, innovatsiyalarni joriy etish, samarali strategiyalarni ishlab chiqish va barqaror rivojlanishni amaliyotga tatbiq etish orqali fermerlar o'z salohiyatini maksimal darajada oshirishi va dorivor o'simliklar bozorida muvaffaqiyatli raqobatlasha oladi (Asigbaase, 2023).

Xulosa va takliflar.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, qishloq xo'jaligida etishtirilgan dorivor o'simliklarni sotish mexanizmlari bozor dinamikasi, iste'molchilarning xatti-harakatlari, marketing strategiyalari, sifatni ta'minlash va barqarorlik kabi omillar ta'sirida ko'p qirrali va dinamik jarayondir. Ushbu mexanizmlarni har tomonlama tahlil qilish natijasida ma'lum bo'ladiki, dorivor o'simliklarning muvaffaqiyatli marketingi ilmiy bilimlar, sanoat tajribasi va jamoatchilik ishtirokini o'zida mujassam etgan yaxlit yondashuvni talab qiladi.

Ushbu sohadagi tadqiqotlarning asosiy natijalari turli xil iste'molchilar segmentlarini samarali yo'naltirish va ularni jalb qilish uchun bozor tendentsiyalari, iste'molchilarning afzalliklari va mavsumiy o'zgarishlarni tushunish muhimligini ta'kidlaydi. Mahsulotlarni farqlash, brendlash va qo'shimcha qiymat takliflarini ustuvor deb hisoblaydigan marketing strategiyalari dorivor o'simlik mahsulotlari raqobatbardosh bozorda ajralib turishga va iste'molchilarning o'zgaruvchan ehtiyojlarini qondirishga yordam beradi.

Bundan tashqari, sifatni ta'minlash bo'yicha chora-tadbirlar va sertifikatlashtirish dasturlari iste'molchilar ishonchini shakllantirish va dorivor o'simlik mahsulotlarining xavfsizligi, samaradorligi va haqiqiylikini ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Umuman olganda, qishloq xo'jaligida yetishtirilgan dorivor o'simliklarni sotish mexanizmlari ishlab chiqaruvchilar, chakana sotuvchilar va iste'molchilar uchun ham imkoniyatlar, ham

¹⁶ "An overview of some important deliberations to promote medicinal plants cultivation" Journal of Applied Research on Medicinal and Aromatic Plants Volume 31, December 2022, 100400

¹⁷ <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2214786122000328> 16. Shohana Parvin., Anika Reza., "Potential Role and International Trade of Medicinal and Aromatic Plants in the World" European Journal of Agriculture & Food Sciences ISSN(Online) :2684-1827// <https://www.ejfood.org/index.php/ejfood/article/view/701>

qiyinchiliklar tug'diradi. Dalillarga asoslangan yondashuvlarni qabul qilish, sanoat hamkorligini rivojlantirish va iste'molchilarning ta'lim va xabardorligini oshirish orqali manfaatdor tomonlar salomatlik, salomatlik va barqaror rivojlanish uchun qimmatli manbalar sifatida dorivor o'simliklarning to'liq salohiyatini ochish uchun birgalikda ishlashi mumkin.

Adabiyotlar / Jumepamypa/ Reference:

Abdullaeva M., Kodirov U. (2016) Iqtisodiyot tarmoqlarini modernizatsiya va diversifikatsiya qilish - raqobatbardoshlikni oshirishning asosi. // "BIZNES-EKSPERT" Nomer: №4(100).

Michael Asigbaase (2023) "Dorivor o'simliklarni saqlash va ularning iqtisodiy foydalari: Janubi-g'arbiy Gananing o'rmon chekkasidagi jamoalardan olingan ma'lumotlar asosida" *Trees, Forest and People*// 2023-yil dekabr oyida <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666719323000948>

Qaror (2020) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 10-apreldagi "Yovvoyi holda o'suvchi dorivor o'simliklarni muhofaza qilish, madaniy holda etishtirish, qayta ishlash va mavjud resurslardan oqilona foydalanish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4670-son qarori. <https://lex.uz/docs/4785256>

Qaror (2020) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 26-noyabrdagi "Dorivor o'simliklarni yetishtirish va qayta ishlash, ularning urug'chiligini yo'lga qo'yishni rivojlantirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar ko'lamini kengaytirishga oid chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4901-sonli qarori. <https://lex.uz/docs/5125714>.

Xolmatov X. X., Habibov. (1971) O'zbekiston dorivor o'simliklari. Toshkent.

Xolmatov X.X. va boshqalar (1992) Ruscha-lotinch-a-o'zbekcha dorivor o'simliklar lug'ati, Toshkent.